

Zulligerův test v dopravně psychologické praxi

Karel Havlík

I když si v bohaté řadě projektivních technik zachovává prvenství Rorschachův test, patří Zulligerova tabulková a Dia modifikace k nejužívanějším především pro ekonomičtější skupinové výběrové vyšetřování osob například pro policii, armádu, operátory jaderných elektráren, řidiče exponovaných doprav aj.

V dopravní psychologii není Zulliger novinkou. Ve Švýcarsku se osvědčil již ve čtyřicátých letech minulého století při výběru řidičů tramvají. Naše pětáctýřicetileté zkušenosti práce s tabulkovým a Dia Zulligerovým testem u devíti tisíc zejména profesionálních řidičů, potvrdily, že pouhé tři tabulky mohou vyvolat velmi citlivé reakce a dokáží zachytit výraznější odchylky ve struktuře osobnosti, signalizovat psychopatologické fenomény a predikovat lidské selhání v mezních životních a řídicích situacích, byť diagnostický záběr je u Zulligera proti klasické Rorschachově metodě zúžený.

STRUČNÝ POPIS ZULLIGEROVY METODY

Zulligerův test náleží k psychodiagnostickým metodám s vyšší projektivní schopností. Projektivita plyne z nejasně strukturovaného podnětu ve formě skvrn a z potenciální možnosti vyššího počtu odpovědí a výskytu zvláštních fenoménů.

Test původně vytvořil profesor Hans Zulliger v roce 1942 jako variantu Rorschachova testu pro hromadné zkoušky prováděné Švýcarskou armádní psychologickou službou. Šlo o vyloučení nevhodných osob pro činnost v bojových podmínkách.

Později se technika ujala v dalších oblastech, zejména v dětské psychologii a především při výběru adolescentů na profesní obory, kde se místo tří diapozitivů aplikovaly individuálně tři klasické tabulky.

V psychologii práce byl Dia – Z – test užíván vzácně, ale v německy hovořících zemích se používá často v oblasti profesionální orientace. Předností této projektivní metody zůstává, že skrývá účel pokusu, redukuje citové bariéry, nepřípadá pro vyšetřovanou osobu těžká a v poměrně krátké době podá hypotetický obraz struktury osobnosti, kvality intelektu, koncentrovanosti, sociální adaptability a především o jejích případných zvláštностech v motivační sféře.

Dia – Z test tvoří tři diapozitivy černý, barevný a černo – červený, vybrané z tisíce předloh, které se promítají na plátno nebo upravenou bílou stěnu ve vyšetřovací místnosti a vytvářejí obrazce o rozměrech až 1,5 x 1 metr.

T – I představuje černou skvrnu, umožňující výklad celku, ale obvykle navozuje i výklady detailů. Nežádka se vyskytují šerosvitě Hd interpretace a časté jsou jako první V odpovědi.

T – II je vícebarevná a vybízí k výkladu detailů a barevných interpretací. Odpovědi jsou spíše determinovány tvarem a barvou než pohybem. Poměrně více, v porovnání s ostatními tabulkami, je zde vykládána bílá mezifigura. Přitažlivá je mediální červená skvrna. Po stranách od středu obrazu jsou dvě zelené skvrny a pod nimi dvě hnědé.

T – III s černými a červenými útvary je analogií třetí Rorschachovy tabulky. Dochází zde ponejvíce k interpretacím celku, detailů i malých detailů. Za obvyklé jsou pokládány výklady určené pohybem – B M V, tedy všechny druhy lidských postav u velkých černých a postranních malých červených skvrn.

DŮVODY APLIKACE ZULLIGERA V DOPRAVNÍ PSYCHOLOGII

Metoda nám umožnila v krátké době poznat hypotetický obrys struktury osobnosti řidiče. Zulligerův test s naším interpretačním systémem zpracovaným pro potřeby dopravní psychologie, informuje o rysech, sklonech, potřebách i motivech osobnosti a dokáže zachytit první signály určitých odchylek od normy, rizikových vlastností či náznaky psychopatologických fenoménů a napoví o poruchách osobnosti i apercepce, o způsobu prožívání, reagování apod.

Zulligerův test může informovat u řidiče o:

- extroverzi – introverzi
- adaptabilitě
- sociabilitě
- sensitivitě
- emocionalitě – přítomnosti pozitivních a negativních emocí a tenzí
- stereotypním či flexibilním vnímání a myšlení
- emoční inteligenci,
- obezřetnosti
- praktičnosti
- soběstačnosti
- vzdoru k autoritě
- závislosti
- maskulinitě – feminitě
- stresové a frustrační odolnosti
- fluktující pozornosti
- vztahovačnosti
- opozičnosti
- potřebách seberealizace a o sklonech k závislostem
- nezávislosti
- dominanci
- agresivitě
- impulsivnosti
- sebeprosazení aj.

Test dokáže také odhalit tendence k selhávání anebo náchylnost k selhání za kritických situací v dopravě a zejména v okamžicích kdy je člověk odkázán jen sám na sebe.

Výsledky snímání Zulligera, které ve shodě s rorschachovskými experty pokládáme za pracovní hypotézu, nám předložily podněty pro aplikaci dalších metod, které mohou hypotézy potvrdit, rozvinout, upřesnění nebo potlačit.

Vše jsme hodnotili v kontextu s anamnestickými daty životní a řidičské historie, pozorování, rozhovoru, referencí a z výsledků metod celé testové baterie.

ZKUŠENOSTI Z VYŠETŘOVÁNÍ ŘIDIČŮ ZULLIGEROVÝM TESTEM

Zkušenosti z aplikace Zulligera (tabulkový + dia test) ukázaly na užitečnost tohoto psychodiagnostického nástroje v dopravní psychologii. Prokázali jsme, že test dokáže spolehlivě rozlišovat mezi kategoriemi problémových a neproblémových řidičů.

Profesionální historie řidičů problémových obsahovala:

- nepřizpůsobivé dopravní chování vlivem narušeného dopravního charakteru, ve kterém převládaly negativní osobnostní a mravní vlastnosti bez ohledu na úroveň schopností
- opakované malé nehody z vlastní viny
- velká nebo tragická nehoda z vlastní viny
- odejmutí řidičského průkazu za opakované porušování předpisů, za dopravní nehodu, za požití alkoholu, drog a za hrubé přestupky
- opakované přestupky agresivního typu - překračování rychlosti, rizikové předjíždění

Profesionální historie řidičů neproblémových obsahovala:

- vyvážené dopravní chování v souladu s vyváženým dopravním charakterem s převažujícími pozitivními osobnostními a mravními vlastnostmi
- nejméně desetiletou praxi bez nehod z vlastní viny
- ujetí nejméně půl milionu kilometrů bez nehod a vážných přestupků
- žádný anebo jeden přestupek v posledních pěti letech za nedodržení dopravních předpisů

Koncem sedmdesátých let jsme uskutečnili komparační výzkum profesionálních problémových (n = 80) a neproblémových řidičů (n = 150) vnitrostátní nákladní dopravy ČSAD n.p. Plzeň. Skupinového vyšetření Dia-Z- testem se zúčastnilo 6 až 10 osob. Testovací tabulky jsme promítali po zahřívacím rozhovoru, vždy v úvodu testové baterie po vypsání anamnestického dotazníku a krátkého dotazníku pro řidiče (MB -30).

1.Orientační psychologické profily řidičů z analýzy výsledků D-Z-T:

Problémoví řidiči jsou méně přizpůsobivější (ERLBT, FbF, Zw,T) potenciálně impulsivnější s náladovými reakcemi (Fb a Hd interpretace) s nižší ohleduplností v dopravním chování (Zw, ZwG, málo M, B, FFb) a zúženým typem prožívání a sníženou kvalitou inteligence (G,B,D, F+%, T %, Orig %, perseverace), která je více prakticky orientována, ale myšlení je spíše stereotypnější (T, Td) .

Nelze vyloučit podezření na sklony k rychlé a riskantní jízdě s potenciálním selháním (Zw, krev. Hd, selhání, deskripce,FbF, Fb) umocňované úzkostnějšími a neurotickými příznaky (Do,DG, Anat, Symetrie, krev, Fb šok, Hd šok).

Neproblémoví řidiči se jeví v Zulligeru přizpůsobivější (více FFb, B, ERLBT) méně egocentričtí a impulsivnější (B :FbF a Fb), emotivně vyrovnanější s poměrně lepší seberegulací (G,FHd,GZw) ohleduplnější (méně Zw, více B, FFb, M, Md), ale i se sklony k nedůvěřivosti (předvídavosti a obezřetnosti) a kritičtějšímu myšlení (Zw, F+%, GZw, kritika objektu, sukcese) s dobrou kvalitou inteligence (G,B,D,F%,Orig%,T%, sukcese).

Je možné předpokládat vyrovnané, obezřetné a předvídavé dopravní chování (ERLBT, sukcese, B, kritika objektu, Anat.)

2. Výrazné a statisticky prokázané odlišnosti vyplynuly z četnosti znaků v protokolech:

- V protokolech **problémových řidičů** v porovnání s neproblémovými převažovaly – Zw, DZw, ZwG, ZwD, F-, Anat, T %, Td, krev, deskripce, perseverace, kartovaný ERLBT, Fb šok,
- V protokolech **neproblémových řidičů** převládaly: F+%, M, B, FFb, uspořádaná sukcese, Orig.%,
- U **problémových řidičů** se častěji, nikoliv však statisticky významně, vyskytovaly odpovědi typu DG, Do, HdF, Hd, FbF, Fb, T, selhání, agresivní interpretace a uvolněná sukcese.
- V počtu odpovědí nedošlo mezi oběma skupinami k významnějším odchylkám. Počet odpovědí se pohyboval v rozmezí 5 až deseti a reakční čas při skupinovém snímání byl v průměru 12 až 14 minut.
- V protokolech obou skupin se často opakovaly interpretace: T – I = brouk, pavouk, zvadlý list nebo javorový list, T – II = květ, hrudník s páteří, plíce, mořské nebo akvarijní ryby, zápasící, útočící býci, larvy, znak (mezifigura v červeném), T – III = dva čerti, běžící chlapci, motýl, myši, larvy. (Havlík 1978)

3. Výsledky opakovaného komparačního výzkumu tabulkovým Zulligerovým testem

Od poloviny roku 2011 až do poloviny roku 2015 jsme uskutečnili orientační komparační výzkum 100 neproblémových profesionálních řidičů autobusů ČSAD a.s. Plzeň a 30 žadatelů o vrácení řidičského oprávnění – amatérských řidičů **N** s opakovanými přestupky nehodami včetně jízdy bez ŘO, 40 řidičů **A**, kterým bylo odebráno řidičské oprávnění za požití alkoholu a 30 amatérských řidičů **D**, kteří užívali při řízení drogy, zejména marihuanu a pervitin nebo obojí. Pro obě kategorie řidičů patřila stejná vyšetřovací kritéria.

Výsledky nedoznaly, v porovnání s výsledky z konce sedmdesátých let, zásadních změn. U neproblémových řidičů autobusů vzrostl, ve srovnání s řidiči nákladu, jen mírně počet M, B, FFb a V. Zdůrazněna byla sociabilita, seberegulace, citlivost a praktičnost (G,D, FHd, B, FFb, GZw), sukcese uspořádaná a často levý ERLBT. Selhání se nevyskytlo.

U problémových amatérských řidičů se projevil výraznější rozdíl. Objevovaly se hojně znaky k impulsivnosti (FbF, Fb) k agresivitě (Zw + obsah), úzkosti (Anat, Obj, více Td a Md, málo nebo žádné B, ERLBR koartovaný), obsahová chudost) a tendence k pravému ERLBT egocentricko – extratenzivnímu.

Rozdíly se ukázaly i mezi kategoriemi problémových řidičů typu **N** = opakované přestupky a nehody, **A** = alkohol, **D** = drogy.

U řidičů **N** převažovaly v protokolech Zw interpretace, u řidičů skupiny A interpretace Anat. + HdF a u řidičů kategorie D byly frekventovanější znaky úzkosti + interpretace HdF a Hd.

U všech jmenovaných kategorií chyběly u tabule - III interpretace B,M,V a přibližně u tří řidičů z deseti docházelo k selhání.

V počtu odpovědí u individuálně předkládaného tabulkového Zulligera došlo mezi oběma skupinami k nepatrným odchylkám. Počet odpovědí se pohyboval v rozmezí 6 do 9 a reakční čas byl v průměru 8 až 10 minut. Neproblémoví řidiči podávali v průměru 5 – 6 odpovědí a problémoví 7 – 8 přesto, že se u nich vyskytovalo selhání.

4. Vybrané příklady protokolů a interpretací u problémových řidičů

Protokol adepta (28) o přijetí na pozici řidiče autobusu u ČSAD Plzeň:

- T –I - 1 - *spadlý list (HdFb) G F+Pf*
2. - *pavouk (HdFb) G F+ T*
T-II – *Fbš (opakované otáčení)*
1. *západ slunce D FbF Sonne –*
T-III – *po 4 min. žádná odpověď po opakovaném otáčení – selhání.*

Až v rozhovoru po snímání Zulligera se rozvedený adept s náušnicí a dlouhými urovanými vlasy (37) přiznal, že se dopustil trestných činů (podvod, konflikty v interpersonálních vztazích, agresivní napadání ostatních, problémy s družkou atd.), které v anamnestickém dotazníku neuvedl.

Šlo o nestandardní osobnost s podezřením na disharmonický vývoj, emotivně labilní s oslabenou seberegulací, s nízkou spolehlivostí a odpovědností a sebedůvěrou, který by mohl mít problémy s cestujícími i s nadřízenými

Amatérský řidič (52) vybodovaný za opakované překračování rychlostního limitu, který se dopustil dvou malých nehod:

I.

nějaký brouk jako roháč

rentgenový snímek brouka

květ přeložený napůl symetrie

hm.. dvě stejný půlky zrcadlení?

G F+ T V
FHd G F+ T Anat
HdFb G F+- Pfl

II.

dvě mouchy proti sobě (hnědé)

dva tvorečci asi blechy se na sebe dívají (hnědé)

páteř

asi průřez lebkou

jako totém, ale to pozadí mi vadí, neberu ho KO

rohý od zvířete s lebkou c

D F+- T
D F+ T
DZw F- Anat
ZwD F- Anat
DZw F+ Obj
DGZw F+-Td

III.

krab kvůli těm klepetům a

vážka

hmyz nebo ptáček s deformovaným tělem KO

DG F- T
D F+ T V
D F+ T def.

Antw. = 12, Zeit = 9 min. Suc. = uspořádaná, ERTF = G - D - Zw, ERLBT = 0 : 0 - koartace, Symetrie, KO, na červenou ?sklon k perseveraci (?) – náznak selhání ? T – III.

G=	3	F+=	6	T=	7	V=2
DG=	1	F+.=	3	Td =	1	
DGZw=	1	FHd=	1	Anat=	2	F%+ = 50
D =	4	HdFb=	1	Obj.=	1	T% = 66
DZw=	2			Pfl. =	1	V% = 16
ZwD=	1					

Interpretace Zulligerova protokolu:

Emočně chladnější a utlumenější bez empatie s příznaky úzkosti a sebestřednosti. Povrchnější s oslabenou přizpůsobivostí zejména v sociálním kontaktu s možnými problémy a konflikty ve vztazích. Nezávislejší, s častými pochybnostmi o sobě a s pocity méněcennosti kompenzovanými sklony k sebepřeceňování a sebeprosazování s opozičním, kritičtějším a agresivním reagováním patrně determinovaným anxiózně i PM. Ve stresu s příznaky úzkosti a nejistoty se situačně sníženým sebeovládáním. Sotva průměrně kvalitní inteligence s potenciálně stereotypnějším myšlením se selektivním rozumovým selháváním i chladnou vypočítavostí a s preferencí „selského rozumu.“

5. Zvláštní fenomény a interpretace v protokolech problémových řidičů

V protokolech individuálně vyšetřovaných (1990 – 2015) problémových řidičů se v porovnání s řidiči neproblémovými vyskytoval fenomén selhání – náhlé vysazení interpretací hlavně u T – III, což hypoteticky naznačovalo problémy v sociálních vztazích, nepřizpůsobivost, egocentrismus i odcizení – typické příznaky pro nepřizpůsobivé, egoistické a agresivní řidiče. Iniciální šok se objevoval u T- I především u řidičů potrestaných za užívání omamných látek. Fenomén přitahování barvou u T – II. červenou – měl navrch u řidičů agresivních s přestupky za nedodržení rychlostního limitu, nesprávného předjíždění, nedodržení bezpečné vzdálenosti a s nehodami z vlastní viny.

Perseverace nebo její náznaky se ukazovaly u řidičů – vyléčených alkoholiků - A a narkomanů - D, kteří požádali o vrácení řidičského oprávnění.

Výklady Anat. nejsou v protokolech problémových řidičů zvláště kategorie A a D výjimkou a mohou vyjadřovat sklon k úzkosti, k pocitům méněcennosti a rozumovému selhávání samozřejmě v souvislosti s dalšími znaky a fenomény.

Komplexové odpovědi, které odhalují potlačené, podvědomé a aktuální emočně intenzivní obsahy, jsou rovněž příznačné pro řidiče problémové, o čemž svědčí následující příklad:

Oprávněnost podezření, které dokládalo i několik stížností žen, že řidič autobusu obtěžuje osamocené ženy a studentky, převážně na konečné stanici, potvrdil Zulligerův protokol. Obtěžování spočívalo v návrzích na sexuální styk a v krajním případě i v osahávání na intimních místech. Šlo o rozvedeného padesátiníka, který nemohl získat partnerku.

Hned na T- I - po brouku s kusadly - uvedl tento řidič málo frekventovanou odpověď: „pánev“ a dodal: „,tady jsou nohy.“ Anat. (sex.)

Komplexové odpovědi se pak objevily až na **T- III** a jasně ukazovaly podvědomý motiv a roli lovce žen: *v poloze C – orig - „fantastické zvíře z Vesmíru s chapadly, které se chystá něco chytit“ a hned na to pokračoval na T – III v poloze D: „zvíře se brání a druhé útočí.“ Až nakonec interpretoval V: „uprostřed je motýl.“*

Příznačné interpretace pro bezúhonné profesionální řidiče s dlouholetou praxí jsou u T – I brouk a javorový list. U T – II akvárium s rybičkami a u T- III. tančící lidé.

U problémových řidičů kategorie **N** se u T – I objevovala častěji klíště, přejetá, ropucha, pták, nějaké rozplácené zvíře a u T-II - dva zubři v boji (hnědé), totém (meziplocha v červené), květ, srdce, plíce (červená), křoví, kaktus – zelená. U T – III. souboj býků, červi, vosy, apod.

U řidičů kategorie **A** se častěji vyskytovaly u T – I brouk, pavouk, krab, plíce, srdce, shnilý list, u T – II. mořské řasy, korálový útes s rybkami a u T-III zápas mezi strašidly, stíny lidí aj.

U řidičů kategorie **D** se objevovaly u T-I obličej, rozšlápnutá žába, u T - II. obličej (červené) odpočívající kámoši (hnědé) a u T- III lidské stíny se tahají o motýla, duchové, siluety nějakých lidí držících koš, zvířata po stranách.

ZÁVĚR

Naše letité zkušenosti s Zulligerovou projektivní metodou prokázaly její schopnost rozlišovat mezi řidiči náchylnými k selhávání a řidiči nenáchylnými. Každý protokol osob opakovaně selhávajících v životě, v rodině, v mezilidských vztazích a v profesi, je nápadný a záleží na znalostech, praxi a zkušenostech rorschachisty, aby tuto nápadnost rozpoznal a na jejím podkladě rozvíjel další vyšetření.

Dia forma se nám osvědčila při výběru řidičů na exponované dopravní profese (MKD, MDD, ADR aj.) Při adekvátních standardizovaných vyšetřovacích podmínkách dosahuje poměrně validních výsledků, posunuje dál kvalitu i rozsah závěrů a odpovídá potřebě ekonomického i efektivního skupinového vyšetřování a zpracování závěrů.

Přiznejme, že skupinové snímání přináší, v porovnání se snímáním individuálním - tabulkovým - řadu omezení, například v tom, že odpadá přímý kontakt s vyšetřovanou osobou. Diapozitivy jsou předkládány pouze v základní poloze, změny v chování probandů nelze vždy přesně zachytit a na úskalí naráží i kontrola interpretací. Stroze řečeno „nikdy nelze ze skupinového vyšetření vytěžit tolik jako z individuálního,“ které sice také může být informativně chudší nebo bohatší, nicméně není ochuzeno o zvláštní fenomény, reakční čas a další znaky.

Projektivní metody tvořily v našem dopravně psychologickém středisku ČSAD Plzeň a dodnes tvoří v Centru psychologie práce, nedílnou součást testové baterie. Posuzujeme-li vypovídající hodnotu pak nejvyšším měl Rorschach, před Zulligerem a osmiřadým Lüscherem. a Baum Testem. Hand Test a FDT, s nimiž jsme experimentovali v osmdesátých letech, se v dopravně psychologické praxi příliš neosvědčily a jejich informační hodnota pro posouzení řidičské způsobilosti bývala omezená.

Tabulková Zulligerova forma se ukázala jako velmi vhodná pro individuální vyšetřování problémových řidičů – žadatelů o vrácení řidičského oprávnění, zvláště řidičů, kteří selhali pod vlivem alkoholu, drog či léků.

Optimálním se ukazuje z hlediska efektivity a informační kapacity tabulkový a Dia Zulliger, který byl jádrem pro vývoj projektivního Testu volby ZRB slučujícího výhody Rorschacha, Behn- Rorschacha a Zulligera při dopravně psychologických výběrových řízení a při vyšetřování žadatelů o řidičské oprávnění.

Literatura

- Bohm,E. (1967) Psychodiagnostisches Vademecum, Verlag Hans Huber, Bern und Stuttgart,
Havlík, K. (1975 – 2011) Rorschachovské minipraktikum pro psychology práce, metodická příručka, ÚSMD Praha
Havlík, K. (1978) Zulligerův Dia – Test v dopravní psychologii, Československá psychologie č. 1, roč. XXII.
Havlík,K. (1975 – 2011) Dia – Zulliger test v psychologii práce a v dopravní psychologii, metodická příručka, CPP Plzeň – Klatovy
Havlík, K. (2015) Zpráva o orientačním komparačním výzkumu problémových a neproblémových řidičů, CPP Plzeň - Klatovy
Zulliger,H. (1966) Praxis des Zulliger Tafeln und Diapositiv Tests und ausgewählte Afsätze, Verlag Hans Huber Bern und Stuttgart, 1966

CPP – Klatovy – Plzeň - listopad 2015